

7 EKİM SONRASI GAZZE'YE İSRAİL SALDIRILARI VE DEZENFORMASYON

Israeli Attacks on Gaza After October 7 and Disinformation

Prof. Dr. Zakir AVŞAR* - Doç. Dr. Serhan KOYUNCU**

Geliş Tarihi: 27.02.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 18.04.2024

Öz

İsrail, Gazze'ye 7 Ekim 2023 tarihinde saldırılar başlatmış; saldırılarda 35 binden fazla sivil hayatını kaybetmiştir. İsrail'in saldırıları 29 Aralık 2023'te 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçeyle açılan davaya rağmen devam etmektedir. Devam eden saldırılarda 100'ü aşkın gazeteci de hayatını kaybetmiştir. Gazetecilerin hayatını kaybetmesi, Gazze'de yaşananların gerçek bir şekilde dünyaya duyurulmasının engellenmesine yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bu makalede de, İsrail'in 7 Ekim 2023 tarihinde Gazze'ye başlattığı saldırıların ve Gazze'de yaşananların İsrail medyası, diğer bazı basın kuruluşları ve trollar tarafından özellikle sosyal medya kullanılarak nasıl dezenformasyona uğratıldığı, dezenformatik eylemlerin niteliği ve kapsamı değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler haberler ve sosyal medya paylaşımlarından oluşmaktadır. "Ardışık örneklem belirleme" tekniği kullanılarak elde

Abstract

Israel initiated attacks on Gaza on October 7, 2023, resulting in the loss of more than 35,000 civilian lives. Despite the ongoing lawsuit filed on December 29, 2023, claiming that Israel's attacks violated the United Nations Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide from 1948, the attacks continue. Over 100 journalists have lost their lives in the ongoing attacks, which can be considered an attempt to prevent the accurate dissemination of events in Gaza to the world. This article evaluates how Israel's attacks initiated on October 7, 2023, on Gaza, and the events in Gaza, have been subjected to disinformation by the Israeli media, other media outlets, and trolls, particularly through the use of social media. The nature and scope of disinformative actions have been assessed. The data obtained consist of news and social media posts. Data obtained using the "convenience sampling" technique were analyzed using the descriptive (thematic) analysis method.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, zakir.avsar@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1427-127X

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, serhan.koyuncu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0412-5786

edilen veriler, betimsel (tematik) analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmaya konu olan İsrail'in Gazze saldırılarına yönelik olarak bugüne dek toplamda 151 dezenformasyon faaliyetine (yalan haber ve medya paylaşımı) rastlanmıştır. Oransal olarak ifade edildiğinde, her gün ortalama 1,4 yalan haberin ya da dezenformasyon amaçlı sosyal medya paylaşımının dolaşıma sokulduğu dikkat çekmektedir. İsrail'in Gazze saldırıları sırasında kullanılan dezenformasyon içerikli paylaşımların büyük çoğunluğunun İsrail kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. İsrail dışında da bazı basın kuruluşlarının da (örn. İngiltere'de yayımlanan The Times) evrensel basın ilkelerine aykırı şekilde dezenformasyon girişimlerinde buldukları tespit edilmiştir. Bireysel sosyal medya kullanıcılarının da dezenformasyon sürecine dahil oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dezenformasyon, Medya, İletişim, Haber, Gazze

A total of 151 disinformation activities (false news and media sharing) related to Israel's attacks on Gaza have been identified to date. Proportionally speaking, it is noteworthy that an average of 1.4 false news or disinformation-related social media posts are circulated daily. It has been determined that the vast majority of disinformation content shared during Israel's attacks on Gaza originated from Israeli sources. Furthermore, it has been found that some media outlets outside Israel, such as The Times published in the UK, have engaged in disinformation attempts contrary to universal press principles. Individual social media users have also been found to be involved in the disinformation process.

Key words: Disinformation, Media, Communication, News, Gaza.

1. GİRİŞ

İsrail, Gazze'ye 7 Ekim 2023 tarihinde saldırılar başlatmış; saldırılarda 35 binden fazla sivil hayatını kaybetmiştir. İsrail'in saldırıları 29 Aralık 2023'te 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle açılan davaya rağmen devam etmektedir. Devam eden bu saldırılarda 100'ü aşkın gazeteci de hayatını kaybetmiştir. Gazetecilerin hayatını kaybetmesi, Gazze'de yaşananların gerçek bir şekilde dünyaya duyurulmasının engellenmesine yönelik bir girişim olarak da değerlendirilebilir. Gerçeklerin tüm yönleriyle özgür basın tarafından dünyaya duyurulmasının engellenmesi dezenformatik bir girişimdir. Çünkü "haber verme" işlevi basının en temel işlevidir. Basının özgürce "haber verme" işlevini yerine getirmesinin engellenmesiyle, gerçekler dezenformasyona daha açık hale gelmektedir. Dezenformasyon; Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "bilgi çarpıtma" olarak tanımlanmıştır (TDK Sözlüğü, 2024). Dezenformasyon, gerçeğe aykırı olduğu bilinen bir bilginin kamu barışına zarar verme kastıyla paylaşılması olarak da tanımlanabilir (Balcı ve Çakır, 2023: 4).

Dezenformasyon bir bilgi kirliliği türüdür. Dezenformasyonla birlikte, mizenformasyon ve melenformasyon girişimleri de insanların gerçeklerden haberdar olmasını engelleme amacı taşırlar. Dezenformasyon; yanlış bilginin zarar verme amaçlı kasıtlı paylaşılması iken; mizenformasyon, yanlış bilginin kasıt olmaksızın paylaşılması; melenformasyon ise kişi veya kurumların zarar görmesi için bilgi aktarımıdır (Wardle ve Derakhshan, 2017: 5). Dezenformasyon, yaygın şekilde kamuoyunu yanıltabilecek sahte haberler seti şeklinde de nitelendirilebilir (Lazer vd., 2018: 1094).

Sosyal medya, dezenformasyonun en yaygın ve kolay şekilde gerçekleştirilebildiği mecradır. Çevrimiçi sistemde bilgi göndermenin/paylaşmanın genel geçer bir standardı yoktur ve dijital ortamda gerçekler kolaylıkla değiştirilebilir, çalınabilir, çarpıtılabilir veya sahte ifadelerle kurgulanabilir (Metzger, 2007: 2079). Bu nedenle, sosyal medyada yapılan paylaşımlar büyük bir veri bombardımanı altında tutarak, kullanıcıların binlerce enformasyon arasından doğrunun ve yanlışın ayırt edilmesi olanaksız bir alanın içinde kaybolmasına yol açar. Bunun yanında, bilginin, üretim sürecinde gerçeklik bağlamından koparılarak yeniden kurgulandığı, doğruların, gerçeklerin ve istatistiklerin önemini yitirdiği bir sürece geçiş yapıldığı da söylenebilir. Ortaya çıkan gerçek-ötesilik de dezenformasyonla bağıntılı olarak kamuoyunun yönlendirilmesinde nesnel olguların duygu ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğu durumlarla ilgili veya bunları ifade eden bir kavram olarak değerlendirilebilir. Gerçek-ötesilikle sınırlar hakikat-yalan, dürüstlük-sah-tekârlık, kurgu-kurgusal olma arasında bulanıklaşmaktadır. Önlem alınmadığı takdirde, insanları aldatmanın bir alışkanlık, bir meydan okuma, hatta bir oyun haline geldiği ve dijital teknolojik bağlamın problemi daha da şiddetlendirdiği bu süreç, güven algısının temellerini aşındıran, şüphe üzerine kurgulanmış, kırılğan bir sosyal yapının inşası ile sonuçlanabilir (Modreanu, 2017: 7).

Bu makalede de, İsrail'in 7 Ekim 2023 tarihinde Gazze'ye başlattığı saldırıların ve Gazze'de yaşananların İsrail medyası, diğer bazı basın kuruluşları ve troller tarafından özellikle sosyal medya kullanılarak nasıl dezenformasyona uğratıldığı, dezenformatik eylemlerin niteliği ve kapsamı değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler haberler ve sosyal medya paylaşımlarından oluşmaktadır. "Ardışık örneklem belirleme" tekniği kullanılarak elde edilen veriler, betimsel (tematik) analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. "Ardışık örnekleme"de bir araştırmacı yeni ibilgi miktarı ya da örnek olay çeşitliliği dolana kadar örnek olay toplamayı sürdürür. Prensip,

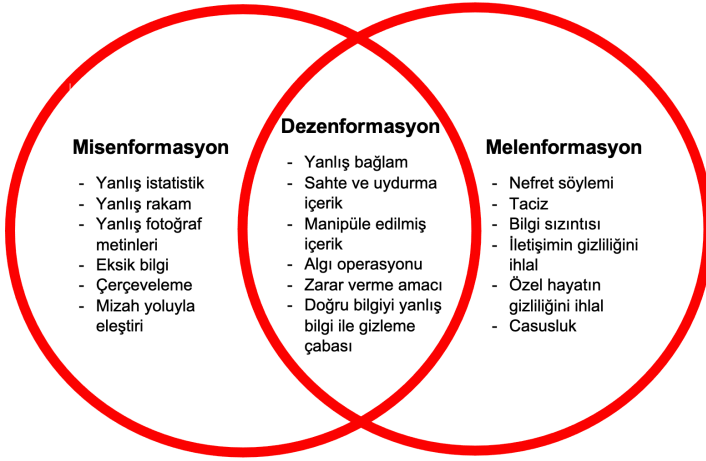
bir doyma noktasına ulaşıncaya kadar veri toplamaktır (Neuman, 2014: 326). Nitel araştırmacılar örnek olayları yoğun biçimde incelemek için çok seyrek, çok büyük sayıda örnek olaylar arasından temsili bir örneklem çeker. Nitel araştırmacılar için incelenecek verilerin seçilme biçimini belirleyen, temsil güçlerinden çok araştırma konusuyla ilgileridir (Flick, 1998: 41). Nitel araştırmacılar olasılıklı olmayan örneklem kullanma eğilimindedirler. Bu, onların örneklem büyüklüğünü önceden belirlemelerine sık rastlanmadığı ve örneklemin alındığı daha büyük grup hakkında kısıtlı bilgiye sahip oldukları anlamına gelmektedir. Matematiksel kurama dayalı, önceden plânlanmış bir yaklaşım kullanan nicel araştırmacının aksine, nitel araştırmacı vakaları yavaş yavaş seçer. Bir vakanın seçilip seçilmeyeceğini belirleyen ise onun özel içeriğidir. Nitel araştırmalar “tema analizi” gerektirir. Toplumsal gerçeklik bu yolla sunulur. Nitel araştırmacılar ise dar anlamda belirli bir soru üzerine yoğunlaşmak yerine, bir bakış açısını benimserken; kuramsal-felsefi paradigma hakkında sorgulayıcı, açık uçlu bir “yerine oturtma” süreci dahilinde ayrıntılı şekilde düşünürler. Nitel araştırmacılar bu doğrultuda elde edilen verileri analiz ederek değerlendirirler (Neuman, 2014: 22).

2. MEDYA VE DEZENFORMASYON

Dezenformasyonun kaynakları arasında medya kuruluşları, troller, sosyal medya platformları ve bazen terörist gruplar yer almaktadır (Tan ve Lee, 2022). Dezenformasyon, sosyal medya ve internet gibi modern teknolojilerin yaygınlaşmasıyla ne yazık ki daha yaygın hale gelmiştir. Dijital teknolojiler, yanlış bilginin hızlı bir şekilde yayılmasına ve geniş kitlelere ulaşmasına olanak tanır. Bununla birlikte, dezenformasyonun tarihi çok eskilere dayanır. Örneğin, birçok ülke, savaş zamanlarında düşmanı zayıflatmak veya kendi savaş çabalarını desteklemek için kara propaganda kampanyalarına başvurmuştur.

Bu kapsamda, doğrulama platformları ile ilgili yapılan araştırmalar genellikle teyit konusunun önemine vurgu yapmaktadır. Doğru bilginin teyidi konusunda yaşanan problemler irdelendiğinde, yanlış bilginin doğru bilgiden daha hızlı yayılmasının, doğru bilginin teyidi ve daha hızlı dolaşıma sokulmasında bir diğer önemli zorluk olduğu görülmektedir. Doğrulama platformlarında görev yapan editörlerin karşılaştıkları güçlükler de önemli bir problemdir. İçerik bağlamında gazetecilikle etik değerler noktasında özdeş olduğu kabul edilen doğrulayıcılar; dijital ortam, uygulama yöntemi ve hız bağlamında gazetecilikten farklı bir ko-

numa yerleştirilmektedir. Birinci kaynak olarak doğrulayıcılar üzerinden yapılan değerlendirmelerde, editörler tarafından özellikle yalan haberlerin çokluğuna değinilmekte, editörler kadar kullanıcıların da sorumluluk almalarının daha doğru olacağı belirtilmektedir (Adıyaman, 2022: 1326). Paylaşım ya da haber doğrulama, profesyonellerin, söylenmiş veya yazılmış iddiaları gerçeklere dayalı kanıtlarla kontrol etmeleri şeklinde işlemektedir. Ancak bu yöntem bazen zaman alıcı ve maliyetlidir. Örneğin, bir haberin gerçek olup olmadığını değerlendirmek editörler için zordur. İnternet ortamı ve bilginin yayılma hızının artmasıyla birlikte, yapay zekâ destekli girişimler internette yer alan içeriklerin sahte olup olmadığını tespit edebilmektedir. Bu girişim giderek daha ilgi çekici hale gelmektedir. Otomatik sahte haber tespitinin amacı; insanların sahte haberleri tespit etmek için harcadığı zaman ve çabayı azaltmak ve bunun yayılmasını durdurmak için yardımcı olmaktır (Guan, 2021: 662).

Şekil-1: Bilgi kirliliği türleri (Wardle ve Derakshan, 2017: 5).

Şekil-1'de işaret edilen dezenformasyon tanımlaması uydurma veya kasten manipüle edilmiş ses ve görsel içerik ile kasıtlı olarak oluşturulan komplo teorileri veya söylentileri içermektedir. Dijital dünya yalnızca fikirleri etkilemeye odaklanmamakta; aksine, yalanlar, yarı gerçekler ve dedikodu ile kafa karışıklığı ve güvensizliği arttırarak nesnel bir realitenin var olduğu fikrine meydan okumaktadır. Dijital dünyada görüntülerin kolayca manipüle edilebilmesinin örneklerine pek çok kez rastlanmıştır. Bunlardan biri ABD'deki araştırmacılar tarafından geliştirilen, kişinin yüz hareketlerini, tonlama ve konuşma kalıplarını inceleyen bir yapay zekâ programı sayesinde, eski ABD Başkanı Barack Obama'nın açıklama yaptığı kurgu

bir videodur. Bugün kullanıcılar belirledikleri sözcüklerle belirledikleri bir kişiyi konuşturabildikleri herhangi bir video kurgulayabilmektedirler (Manor, 2018).

Dezenformasyonun yayılmasının önemli nedenlerinden biri; medya kuruluşlarının hızlı haber yayınlama baskısı altında olmalarıdır. Bu nedenle, bazı haber platformları haberlerin doğruluğunu teyit etmeden bunları yayınlamaktadırlar (Woolley ve Howard, 2016). Aynı zamanda, bilgi kirliliği ve yanıltıcı bilginin yayılması, insanların internette araştırma yaparken doğru bilgiye erişimlerini de zorlaştırmaktadır. Dezenformasyonun tahmin edilenden çok daha yoğun ve ciddi düzeyde olumsuz sonuçları olabilmektedir. Örneğin, yalan haberler ve kurmacalar, siyasi kampanyaların sonuçlarını da etkileyebilen bir güce sahiptir (Allcott ve Gentzkow, 2017). Ayrıca, sağlık alanındaki yanıltıcı bazı bilgiler, Covid-19 sürecinde olduğu gibi, insanların yanlış tedavi yöntemlerini tercih etmelerine neden olabilir (Broniatowski vd., 2018). Bu açıdan değerlendirildiğinde, dezenformasyonun önlenmesi ve doğru bilginin yayılmasının ne derece önemli olduğu görülebilmektedir. Dezenformasyon her ne kadar sistemli bir şekilde dolaşıma sokulsa da, bazen haber medyaları da kasıtlı şekilde manipüle aracı olarak üretilen bir yanlış bilgiyi referans alarak gerçek dışı haberler yayımlayabilmektedir. Medya bu durumda dezenformasyon amacıyla üretilmiş bilgiyle bir nevi taşıyıcılık görevi yapmaktadır (Turan, 2015).

Dezenformasyona birçok farklı amaçla başvurulabilir. Dezenformasyon bazen siyasi liderlerin veya partilerin, hedef kitlelerini etkilemek veya karşıtlarını zayıflatmak için kullandıkları bir stratejidir. Bu tür dezenformasyon genellikle seçimlerden önce ortaya çıkar ve hedef kitlenin algısını değiştirmeyi amaçlar. Dezenformasyonla, istenen amaçlara ulaşabilmek için her türlü medya aracı kullanılabilir. Dezenformasyon bir şirketin rakiplerini zayıflatmak veya pazar payını arttırmak için kullanılabilir gibi, bireylerin veya grupların ekonomik kazanç elde etmeleri için de kullanılabilir. Örneğin, bir hisse senedinin fiyatını düşürmek veya arttırmak için yanlış bilgi yaymak veya manipüle etmek mümkündür. Dezenformasyon, bir grup veya bireyin belirli bir toplumsal veya kültürel değeri desteklemek veya zayıflatmak için kullandığı bir stratejidir. Bu tür bir dezenformasyon genellikle hedef kitlenin algısını değiştirmeyi amaçlar ve toplumsal konular, din veya etnik gruplarla ilgilidir. Dezenformasyon, aynı zamanda bir ülkenin, düşmanlarını zayıflatmak veya kendi propaganda amaçları için kullanabileceği bir stratejidir. Bu tür dezenformasyon genellikle savaş zamanlarında kullanılır ve düşman ordularının veya halkın moralini bozmak için yapılır.

Dezenformasyon, toplumsal ve küresel çapta geri dönülemez ciddi sonuçlara yol açabilir. Yanlış bilgi, halk sağlığını, ekonomiyi ve hatta siyasi sistemleri etkileyebilir. Dezenformasyonun bilinen yaygın etkileri şunlardır:

Kamuoyu Algısını Değiştirme: Dezenformasyon, kamuoyunun bir konu hakkındaki algısını değiştirebilir. Örneğin, yanlış bilgi yayarak bir siyasi lidere veya partiye olan desteği arttırabilir veya azaltabilir.

Karar Vermeyi Etkileme: Dezenformasyon, insanların yanlış kararlar vermesine neden olabilir. Örneğin, yanlış bilgi yayarak bir ürünün sağlığa zararlı olduğunu iddia etmek, insanların bu üründen kaçınmasına neden olabilir.

Demokratik Süreçlere Zarar Verme: Dezenformasyon, seçim sonuçlarını veya siyasi kararları etkilemek için kullanılabilir. Bu tür bir dezenformasyon demokratik süreçlere zarar verir ve siyasi sistemin bütünlüğünü tehlikeye atar.

Toplumsal Ayrışma: Dezenformasyon, etnik veya dini gruplar arasında ayrışma ve çatışma yaratabilir. Yanlış bilgi, bir topluluğun diğerine karşı önyargılı veya düşmanca hissetmesine neden olabilir. Bu da toplumsal barış ve uyumu tehlikeye atabilir.

Toplumsal Bölünmeler: Dezenformasyon, toplumsal bölünmeleri arttırabilir. Örneğin, yanlış bilgi yayarak bir grup veya toplum hakkında olumsuz bir algı yaratmak, bu grup veya topluma karşı düşmanlık ve önyargıları arttırabilir.

Ekonomik Kayıplar: Dezenformasyon, bir şirketin itibarını zedeleyebilir veya hisse senedi fiyatlarını etkileyebilir. Bu da şirketlerin maddi kayıplara uğramasına neden olabilir.

Sağlık Riskleri: Dezenformasyon, yanlış bilgi veya yanlış yönlendirmelerle birlikte, halk sağlığına ciddi zarar verebilir. Örneğin, COVID-19 pandemisi sırasında, sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, insanların koruyucu maske takmamasına veya farklı, yanlış tedavi yöntemlerine başvurmasına yol açmıştır.

Geleneksel ve yeni medya, dezenformasyon ve manipülasyon faaliyetlerinin en kritik önemdeki aktörleri arasında yer almaktadır. Kamuoyu algısını etkilemenin en kolay ve etkili yollarından birini teşkil eden yalan haberler ve montajlanmış görüntüler zihinlerdeki anlam haritalarında şekillenmektedir. Doğru olmayan içerikler tarafından inşa edilen gerçeklik, hakikatin yerini işgal etmek üzere kurgulan-

maktadır. Özellikle internet haber medyasında farklı konularla ilgili olarak yapılan haberler eksik, hatalı ya da bütünüyle yalan olsa bile, web sitelerine yüklendikten ve sosyal medya hesaplarında paylaşıldıktan sonra geniş kitleleri etkilemekte, insanların duygu ve düşüncelerini adeta tutsak etmektedir. Gerçekmiş gibi servis edilen bilgi, haber, söylem ve politikaların kısa ve orta vadede yalan olduğu ortaya çıksa da, ilk andaki etkisi ve kitleleri manipüle etme kapasitesi, sahte içeriğin hakikatin yerini doldurmasına sebep olmaktadır. Gerçeğin yerine konumlandırılan dezenformatif içerikler siyasetten gazeteciliğe, ekonomiden ulaşım, güvenlikten sağlığa, turizmden kültüre, eğitimden spora dek hemen her alanda hakikati tehdit eden bir potansiyele ulaşmıştır (Altun, 2023: 16). Bu nedenle, toplumun sosyal medya mecralarına duyduğu güvensizlik her geçen gün artmaktadır (Çağlar, 2023: 99).

3. SAVAŞ VE SOYKIRIM GİBİ OLAĞANÜSTÜ DURUMLARDA DEZENFORMASYON

Olağanüstü durumlar genellikle doğal nedenlerden kaynaklanan veya insan faktöründen ortaya çıkan olağanüstü durumlar şeklinde iki gruba ayrılır. Doğal olaylar; depremler, tsunamiler, kasırgalar, fırtınalar, sel ve volkanik patlamalar gibi çevresel faktörleri kapsamaktadır. İnsan kaynaklı olaylar ise terör saldırıları, savaşlar, nükleer kazalar, siber saldırılar, yangınlar ve diğer farklı olaylardır (Birkland, 2006: 113). Kriz anlarında ortaya çıkan bilgi boşlukları anksiyeteyi arttırabilmekte; halkı, durumu anlamlandırmak üzere sosyal medyayı daha fazla kullanmaya yöneltmekte; bu ise bir krize cevap verme tepkisi olarak ortaya çıkan kolektif anlamlandırma sürecine dönüşerek; yanlış söylentilerin ve yalan haberlerin etkisini arttırabilmektedir (Starbird, 2020).

Olağanüstü durumların yönetimi, birçok farklı disiplinden gelen uzmanların işbirliği yapmasını gerektirir. Olağanüstü durum yönetimi genellikle, olayın yönetimi, kurtarma faaliyetleri, acil yardım hizmetleri ve kriz iletişimi gibi birçok farklı aşamayı içerir (Boin vd., 2005: 76). Olağanüstü durumların sonuçları, olayın türüne, boyutuna ve yönetimine bağlı olarak değişebilir. Bu tür olaylar insanların yaşamlarını kaybetmesine, yaralanmasına ve evlerini, işyerlerini ve topluluklarını yitirmesine neden olabilir. Ayrıca, ekonomik kayıplar, sosyal etkiler ve hatta bir ülkenin veya organizasyonun istikrarını tehdit edebilirler (Birkland, 2006: 48). Olağanüstü durumlar beklenmedik, ani ve zararlı sonuçlara yol açan olaylardır. Doğal afetler, salgın hastalıklar, terör saldırıları, siber saldırılar, savaşlar ve nükleer kaza-

lar gibi birçok farklı olay bu kategoriye girebilir. Olağanüstü durumların yönetimi, birçok farklı disiplinden gelen uzmanların işbirliği yapmasını gerektirir. Olayın yönetimi, kurtarma faaliyetleri, acil yardım hizmetleri ve kriz iletişimi gibi birçok farklı aşamayı içerir. Olağanüstü durumların sonuçları, olayın türüne, boyutuna ve yönetimine bağlı olarak değişebilir ve insanların yaşamlarını, ekonomik kayıpları ve hatta bir ülkenin veya organizasyonun istikrarını tehdit edebilirler.

Olağanüstü durumlarda dezenformasyon, insanların yanlış anlamalarına ve hatta yanlış kararlar almalarına neden olabilecek ciddi bir sorundur. Bu nedenle, doğru bilgi kaynaklarına yönlendirmek ve sosyal medya platformlarında çeşitli önlemler almak gibi çözümlerle mücadele edilmesi gerekmektedir. Olağanüstü durumlarda dezenformasyonun etkileri hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Örneğin, Shu ve diğerleri (2017: 29) yaptıkları bir çalışmada, doğal afetler sırasında dezenformasyonun yayılmasının insanların doğru tepki verememelerine ve hatta ölümlere neden olabileceğini göstermişlerdir. Benzer şekilde, COVID-19 pandemisi sırasında dezenformasyonun yayılmasının insanların sağlığına zarar verdiği ve hatta ölümlere neden olabildiği de bir gerçektir (Cook vd., 2017).

Olağanüstü durumlar, beklenmedik, genellikle tehlikeli veya zararlı olaylar veya durumlardır (Federal Emergency Management Agency - FEMA, 2019). Olağanüstü durumlarda dezenformasyonun nedenleri arasında sosyal medya kullanımının artması, siyasi, ekonomik veya ideolojik çıkarlar, yanlış bilgi kaynakları ve yetersiz bilgi güvenliği önlemleri sayılabilir. Özellikle sosyal medya platformları, yanlış bilgi ve dezenformasyonun yayılmasına neden olan önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Cook vd., 2017). Doğru bilgi kaynaklarına yönelmek, olağanüstü durumlar sırasında insanların bilgiye olan ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynar. Güvenilir haber kaynaklarının takibi, doğru bilgiye erişimi kolaylaştırabilir ve insanların yanlış bilgilere maruz kalmalarını azaltabilir. Ayrıca, sosyal medya platformlarında yanlış bilgi ve dezenformasyonla mücadele etmek de önemlidir. Toplumun bilgi güvenliği farkındalığını artırmak da önemli bir adımdır. İnsanların bilgi güvenliği konusunda daha bilinçli olmaları, yanlış bilgilere maruz kalma risklerini azaltabilir.

Olağanüstü durumlar, beklenmedik ve ciddi sonuçlara yol açan olaylar olarak tanımlanabilir. Bu tür olaylar, birçok farklı alanda meydana gelebilir. Fakat genellikle doğal afetler, salgın hastalıklar, terör saldırıları, siber saldırılar, savaşlar, nükleer kazalar ve diğer benzeri olaylarla ilişkilendirilir (Birkland, 2006: 22). Savaşlar

da insan kaynaklı en önemli olağanüstü durumlardan biridir. Savaşlar insanların yaşamlarını ve güvenliğini tehdit edebilir, ekonomik kayıplara yol açar ve hatta bir ülkenin geleceğini açıkça tehlikeye atabilir. Olağanüstü durumlarda daha fazla dezenformasyon yayılmasının birkaç nedeni olabilir. Bu nedenler arasında, insanların olağanüstü durumlarda endişe, korku ve panik hissetmeleri, bilgiye daha hızlı bir şekilde erişmeye çalışmaları ve sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformların kullanımının artması yer alabilir. Olağanüstü durumlarda, hızlı ve doğru bilgiye erişmek hayati bir önem taşır. Ancak, bu tür durumlarda, yanlış bilgilendirme ve dezenformasyonun yayılması da sık görülebilir. Olağanüstü durumlarda daha fazla dezenformasyonun yayılmasının birkaç nedeni olabilir. Birincisi, insanların stresli ve korkutucu bir durumda olmalarıdır. Bu durumda, yanlış veya eksik bilgi yayma eğiliminde olabilirler. İkincisi, insanlar olağanüstü durumlarda hızlı bir şekilde bilgiye erişmeye çalışırlar. Bu nedenle, yanlış bilgiler hızla yayılabilir. Üçüncü olarak, sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformların kullanımı arttıkça, yanlış bilgilerin yayılması daha da kolaylaşmaktadır.

Sosyal psikoloji ve iletişim araştırmaları, insanların belirsizlik, tehdit ve stresli durumlarda daha fazla dezenformasyona maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu tür durumlarda insanlar, güvende olmadıklarını hissettikleri için, gerçekçi olmayan veya yanlış bilgileri kabul etmeye daha yatkın hale gelirler. Ayrıca, olağanüstü durumlarda medya organları ve kaynaklarının sayısı artar ve bu da doğru bilgiye erişimi daha da zorlaştırabilir. Olağanüstü durumlarda insanlar belirsizlik, endişe ve stres hissederler. Bu duygular insanların doğru bilgiye erişimini etkileyebilir. Psikolojik araştırmalar, belirsizlik ve endişenin insanların gerçeklik algısını etkilediğini göstermektedir. Bireyler, korkuları nedeniyle doğru bilgiyi aramak yerine, kendilerini güvende hissettirecek bilgilere yönelebilirler. Bu durum, yanlış bilgi ve yanlış yönlendirmelerin yayılmasına neden olabilir. Olağanüstü durumlarda, medya organlarının kurumsal sayısı artar ve haberlerin hızlı bir şekilde yayılması daha kolay hale gelir. Bu durum, yanlış bilginin daha hızlı yayılmasına neden olabilir. Ayrıca, haberlerin doğruluğu hakkında yeterli bir denetim olmadığı için, yanlış bilginin yayılması daha da kolay hale gelir.

4. DEZENFORMASYONLA MÜCADELE

Bilginin akışını düzenleyen ve sınırlı olarak sorgulanabilen opak algoritmik sistemler, etkileşime dayalı platform dinamikleri gibi değişkenler yanlış bilginin yayılma ihtimalini güçlendirmekte; yanlış bilgiyi güncel dijital toplumsal tehlike-

lerden biri durumuna getirmektedir. Yanlış bilginin farklı türleri vardır ve bunların kategorizasyonu da önem taşımaktadır. Çünkü dezenformasyon kavramı yanlış bilginin farklı amaçlar için araçsallaştırılmasını anlamayı mümkün kılan bir kavramdır (Kuş, 2023: 151).

Bugünün dünyasında, bilgiye erişim ve bilginin yayılımı daha önce hiç olmadığı kadar kolaydır. Ancak bu kolaylık yanlış bilgi veya yanıltıcı bilgi yaymak için de kullanılabilir. Bu durum dezenformasyonun yaygınlaşmasına da neden olmaktadır. Dezenformasyon, daha önce ifade edildiği gibi, yanlış veya yanıltıcı bilginin kasıtlı olarak yayılması anlamına gelmektedir. Bu tür bilgiler, insanların yanlış kararlar vermelerine, yanlış davranışlarda bulunmalarına veya hatta zarar görmelerine neden olabilir. Bu nedenle, dezenformasyonla mücadele etmek son derece önemlidir. Dezenformasyonla mücadele, birçok farklı stratejiyi içeren karmaşık bir konudur. Güvenilir kaynaklara başvurmak, bilgiyi doğrulamak, medya okuryazarlığı eğitimi ve sosyal medya platformlarının doğrulama sistemleri gibi stratejiler, dezenformasyonla mücadelede etkili olabilir. Bu stratejilerin uygulanması, insanların doğru bilgiye erişim sağlamalarına yardımcı olacak ve toplumda daha fazla bilinçli ve medya okuryazarı bireylerin sayısının artmasına katkıda bulunacaktır.

Dezenformasyonun nedenleri oldukça çeşitlidir. Bunlar arasında siyasi amaçlar, ekonomik kazanç, kişisel inançlar ve çıkarlar sayılabilir. Bazı şirketler, ürünlerini veya hizmetlerini tanıtmak için yanıltıcı bilgiler yayabilirler. Kişisel inançlar veya çıkarlar, dezenformasyonu yaymak için başka bir motivasyon kaynağıdır. Örneğin, bir kişi, bir konuda güçlü bir inanca sahip olabilir ve bu inancını desteklemek için yanıltıcı bilgi yayabilir. Dezenformasyonun etkileri oldukça ciddi sonuçlara da yol açabilir. Yanlış veya yanıltıcı bilginin yayılması, insanların yanlış kararlar vermelerine veya yanlış davranışlarda bulunmalarına neden olabilir. Ayrıca, dezenformasyon, toplumda güvenin azalmasına ve insanların birbirlerine karşı güvensizlik duymalarına neden olabilir. Bu da toplumsal ilişkileri zayıflatır ve toplumda birlik ve dayanışmayı azaltır.

Geçmişte sahte haberler, dezenformasyon ve yanlış bilgilendirmeye ilişkin olarak çok fazla araştırma yapılmıştır. Ancak bireylerin dezenformasyonu ve/veya yanlış bilgiyi tespit etme becerisine ilişkin literatürde belli bir eksiklik olduğu da bir gerçektir (Dame Adjin-Tettey, 2022: 4-5). Doğru bilginin yanında yanlış bilgiyi de alan ve paylaşan sosyal medya kullanıcılarının, gazetecilerin ve gazetecilik

öğrencilerinin hem kendileri hem de içerisinde yaşadıkları toplum için verinin içerisindeki yanlışları nasıl bulacaklarını, takip edeceklerini ve etkili bir şekilde çürüteceklerini öğrenmeleri için birlikte hareket edilmesi bu alanda en umut verici yöntemlerden biridir (Abu-Fadil, 2018: 75).

Dezenformasyonla mücadele, bilgiye erişim ve bilginin yayılımında güvenilirlik sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunla mücadele etmek için güvenilir kaynaklardan yararlanmak ve bilgiyi doğrulamak son derece önemlidir. Bu stratejiler, yanlış bilginin yayılmasını önlemeye ve insanların doğru kararlar vermesine yardımcı olacaktır. Ancak, dezenformasyonla mücadele sadece bireysel çabalarla değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak da ele alınmalıdır. Bu nedenle, doğru bilginin yayılması ve dezenformasyonun önlenmesi için toplumsal bir farkındalık yaratılması gerekmektedir. Bununla birlikte, doğru bilgiye erişmek, dezenformasyonla mücadelede yeterli değildir. Bilgiyi doğrulamak da son derece önemlidir. İnternet gibi açık kaynaklı platformlarda yayınlanan bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek, doğru bilgiye erişim sağlamak için önemlidir. Bu nedenle, bir bilgi kaynağından alınan bilginin doğruluğunu kontrol etmek, dezenformasyonla mücadelede kritik bir adımdır (Nield, 2023).

Dezenformasyonla mücadelede bir diğer strateji ise medya okuryazarlığı eğitimidir. Medya okuryazarlığı, insanların medya mesajlarını anlamalarını ve yorumlamalarını sağlamak için tasarlanmış bir eğitim programıdır. Bu eğitim, insanların medyadaki yanlış bilgileri ve manipülasyonları tanımalarını ve doğru bilgiye erişim sağlamalarını destekler (Livingstone, 2019: 24). Medya okuryazarlığı, doğru bilgiye erişim ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, dezenformasyonla mücadelede etkili bir araçtır. Birçok araştırmacı, medya okuryazarlığının geliştirilmesinin, dezenformasyonla mücadelede etkili bir araç olduğunu ispat etmiştir (Roozenbeek et al., 2020). Sosyal medya platformları, doğru bilginin yayılması için kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikleri teşvik edebilir veya yanlış bilginin yayılmasını önlemek için faktör kontrolleri, raporlama mekanizmaları ve otomatik filtreleme sistemleri gibi önlemler alabilirler (Smith vd., 2018; Wardle ve Derakhshan, 2017).

Tüm bunların yanında, gazetecilerin ve medya kuruluşlarının da doğru ve objektif haberler yapması, dezenformasyonla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Gazetecilerin, haber kaynaklarının doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol etmeleri ve haberlerini bu kaynaklara dayandırmaları önemlidir. Medya kuruluşları da, yayınladıkları haberlerin doğruluğunu kontrol etmeli ve yanlış bilgi ve ha-

berlerin yayılmasını engellemek için gerekli önlemleri almalıdırlar (Tandoc, Lim, ve Ling, 2018: 142). Ayrıca, dezenformasyonla mücadele, sadece bireysel veya kurumsal çabalarla sınırlı kalmamalıdır. Bu konuda uluslararası işbirliği ve düzenlemelerin oluşturulması da gereklidir. Özellikle, sosyal medya platformlarının doğru bilgi ve haberleri öne çıkarması için uluslararası standartlar oluşturulması, dezenformasyonla mücadeleye yadsınamaz bir katkı sağlayacaktır.

Dezenformasyonla mücadele amacıyla Türkiye’de de önemli kurumsal yapılanmalar gerçekleştirilmekte ve bu doğrultuda adımlar atılmaktadır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde “Dezenormasyonla Mücadele Merkezi” kurulmuştur. Bu merkez Başkanlık bünyesinde müstakil bir birim olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, “iletisim.gov.tr” resmî internet sayfası üzerinden düzenli olarak bültenler yayınlamaktadır. Merkez, ayrıca sosyal medyayı da dezenformasyonla mücadele amacıyla aktif olarak kullanmakta; Twitter üzerinden paylaşımlar gerçekleştirmektedir.

5. DEZENFORMASYONLA MÜCADELEDE OLASI ENGEL VE PROBLEMLER

Dezenformasyonla mücadele etmenin en büyük zorluklarından biri; hızlı hareket etmek zorunda kalınmasıdır. Yanlış bilginin yayılması çok hızlı olabilirken; doğru bilgiyi yaymak zaman alabilir. Ayrıca, dezenformasyonla mücadele etmek için gerekli kaynakların sınırlı olması da bir zorluktur. Doğru bilgiyi bulmak, doğrulamak ve yaymak için yeterli kaynaklara sahip olmak önemlidir. Ancak, bu kaynaklar her zaman bulunmayabilir. Ayrıca, dezenformasyonun kaynağına ulaşmak da zor olabilir.

Diğer bir zorluk, dezenformasyonun neden yayıldığıının anlaşılmasıdır. Dezenformasyon, birçok sebepten dolayı yayılabilir. Örneğin, politik amaçlar, psikolojik yıpratma veya kişisel hırslar nedeniyle dezenformasyon yayılabilir. Bu nedenle, dezenformasyonun neden yayıldığıının anlaşılması ve nedenleri ortadan kaldırmak için çalışmak önemlidir. Ayrıca, dezenformasyonla mücadele etmenin zorluklarından biri de; yayılan yanlış bilgiyi düzeltmektedir. Yanlış bilgi, halkın zihninde yer edindiğinde düzeltmek zor olabilir. Yanlış bilgiyi düzeltmek için, doğru bilgiyi sürekli olarak yaymak ve halkın güvenini kazanmak önemlidir. Bu, sabır ve süre-

li çalışmayı gerektirir. Bununla birlikte, dezenformasyonla mücadele etmek için, sadece doğru bilgiyi yaymak yeterli değildir. Aynı zamanda, halkın dezenformasyonu fark edebilmesi ve doğru bilgiyle yanlış bilgiyi ayırt edebilmesi de önemlidir (Brossard ve Scheufele, 2013: 40). Bu nedenle, medya kuruluşlarının, sosyal medya platformlarının ve diğer bilgi kaynaklarının, halkın dezenformasyonu fark etmesine ve doğru bilgiyi ayırt etmesine yardımcı olacak eğitim materyalleri ve araçlar sunmaları önemlidir (Sundar, 2018: 519).

Dezenformasyonun yayılmasında insanların algıları ve önyargıları da etkilidir. Özellikle, insanlar kendi inanç ve görüşlerine uygun olan bilgilere daha fazla inanca eğilimindedirler (Pennycook ve Rand, 2019: 198). Bu nedenle, dezenformasyonla mücadelede sadece yanlış bilgilerin düzeltilmesi yeterli değildir. İnsanların farkındalığı ve bilgi okuryazarlığı seviyesi de yükseltilmelidir. Bunun yanı sıra, dezenformasyonun yayılmasını önlemek için toplumun farklı kesimlerine yönelik eğitim programları düzenlenebilir. Örneğin, öğrencilere bilgi okuryazarlığı eğitimi verilebilir veya toplumun farklı kesimlerindeki insanlara yönelik bilgilendirici kampanyalar düzenlenebilir.

6. DEZENFORMASYONLA MÜCADELEDE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Dezenformasyonla mücadelede uygulanabilecek stratejilerin başında doğru bilgi kaynaklarının kullanılması gelmektedir. Doğru ve güvenilir bilgi kaynakları, dezenformasyonu ortadan kaldırmada etkili bir araçtır. Ayrıca, sosyal medya platformlarının kullanımı da dezenformasyonla mücadelede etkili bir strateji olabilir. Sosyal medya platformları, yanıltıcı haberlerin yayılmasına neden olduğu için, bu platformlarda yer alan haberlerin doğruluğunun okuyucular ve izleyiciler tarafından farklı kaynak ve hizmetler kullanılarak kontrol edilmesi, dezenformasyonla mücadelede önemli bir rol oynar. Bununla birlikte, dezenformasyonla mücadelede uygulanabilecek diğer stratejiler arasında, medya kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen doğrulama çalışmaları ("teyit.org" gibi oluşumlar, resmî kurum ve kuruluşların çalışmaları) yer alır. Bu çalışmalar, yanıltıcı haberlerin yayılmasını önleyebilir ve insanların doğru bilgilere erişimini sağlayabilir. Ayrıca, dezenformasyonla mücadelede, toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi de önemlidir. Toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, yanıltıcı haberlerin yayılmasını önleyebilir ve insanların doğru bilgilere erişimini kolaylaştırabilir.

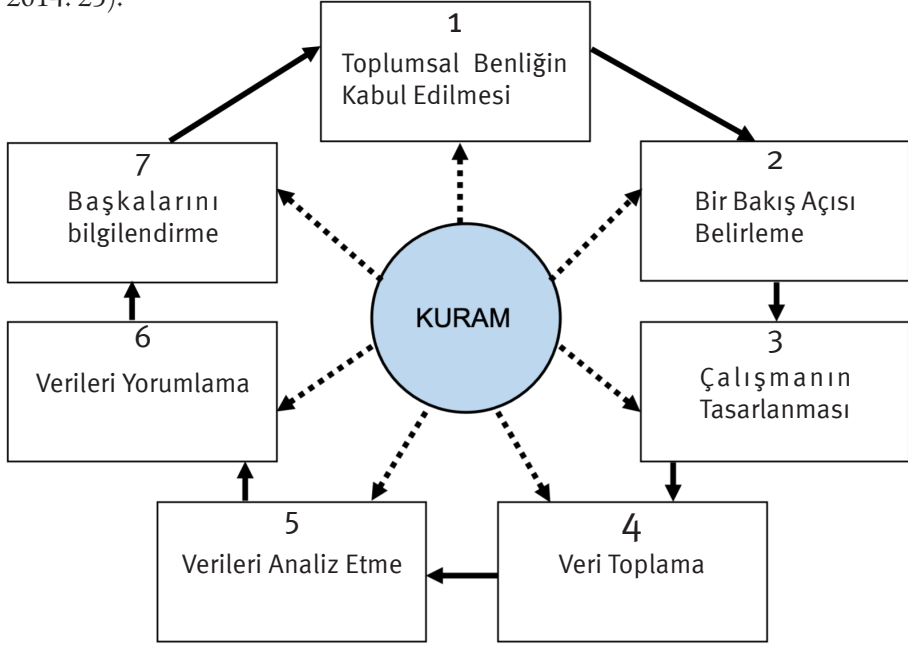
Birçok araştırmacı, sosyal medyanın dezenformasyonun yayılmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Chang vd., 2010: 18-25). Sosyal medya platformlarında yer alan yanıltıcı haberler, birçok insan tarafından paylaşılmakta ve yayılmaktadır. Bu nedenle, sosyal medya platformları üzerinde yapılan sıkı denetimlerin, dezenformasyonla mücadelede etkili bir strateji olabileceği düşünülmektedir (Woolley ve Howard, 2016). Doğruluk kontrolü bugün yanlış bilgiye karşı ilk savunma hattıdır. Araştırmalar, doğruluk kontrollerinin, insanların yanlış bilgileri ayırt etmelerini başarılı bir şekilde etkilediğini ve ister anket deneylerinde ister alan deneylerinde ve farklı kültürel bağlamlarda olsun, kullanıcıların yanlış algısını düzeltme sonrasında kanaatlerini değiştirmeye teşvik ettiğini göstermektedir. Doğrulama pratiklerinin etkisi zaman içine yayılır ve bu pratiklerin olumsuz bir etkiye yol açtığına dair çok az kanıt vardır (Aruguete vd., 2024: 1). Bu doğrultuda sahte haberlerle mücadele edebilmek amacıyla çeşitli haber doğrulama platformları (İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, teyit.org vb.) kurulmuştur. Bu platformlar, hem sosyal medya hem de geleneksel medya aracılığıyla yayılan dezenformasyonu önlemeye çalışan, ekonomik olarak şeffaf, politik olarak tarafsız bir duruş benimseyen sivil toplum girişimleri olarak dikkat çekmektedir (Çömlekçi, 2019: 1550). Bu girişimlerin, kurum ve kuruluşların sayısının artması gerekmektedir. Bunlar dernek, vakıf, STK ve kamu kurum ve kuruluşu niteliği taşıyabilir. Toplumun bilinçlendirilmesi, insanların yanıltıcı haberleri tanımaya ve doğru bilgilere erişim sağlamasına yardımcı olabilir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının dezenformasyonla mücadelede aktif bir rol oynaması da önemlidir. Sivil toplum kuruluşları, dezenformasyonla mücadelede kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamalıdır.

7. GAZZE'YE YÖNELİK DEZENFORMASYON GİRİŞİMLERİ

7.1. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada ardışık örnekleme tekniği ile elde edilen veriler (haberler ve sosyal medya paylaşımları) betimsel (tematik) analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, tespit edilen toplamda 151 dezenformasyon girişi içerisinden 10 adet dezenformasyona ait görsel ve yazılı içerik analiz edilmiştir. Nitel araştırma yedi adımlık bir süreçten oluşmaktadır. Araştırma; adımların birbirine eklenmediği, etkileşime dayalı bir süreçtir. Daha sonraki adım, önceki adımın yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir. Süreç katı bir şekilde doğrusal değildir. Bir sonuca

ulaşmadan önce pek çok farklı yöne uzanabilir. Araştırmacı belirli bir başlık üzerine tek bir araştırma projesinde bu adım döngülerini uygulamaktadır (Neuman, 2014: 23).

Şekil-2: Nitel Araştırma Sürecinin Adımları (Neuman, 2014: 23)

Yukarıdaki şekilde bir nitel araştırma tasarımı görülmektedir. Şekle göre, araştırma devam eden bir süreçtir ve bir çalışmanın sonu çoğunlukla yeni düşünce ve yeni araştırma sorularını ortaya çıkarır. Tema, araştırmanın bütünlüğü içerisinde sorulan soruya bir cevap olarak kabul edilebilecek anlamlı bir düşüncedir. Araştırmacı da buradan hareketle bir yorum geliştirebilmeli veya diğer örnekler arasında benzerlik-karşıtlık ilişkileri geliştirebilmelidir (Büker ve Özsoy, 2009: 14).

7.2. "Filistin'e Giden Türk Savaş Gemisi" İddiası

Bazı sosyal medya hesaplarından paylaşılan görüntülerle ilgili, "Filistin'e giden Türk savaş gemisi" iddiasının doğru olmadığı uluslararası kurum, kuruluş ve bağımsız girişimler tarafından tespit edilmiştir.

Görsel-1: Filistin'e giden Türk savaş gemisi iddiası

İddiaya konu görüntülerde, ABD'nin Nimitz sınıfı uçak gemisi USS Hary: Truman ve güvertesinde taksi yapan Northrop Grumman X-47B insansız muharebe aracı görülmektedir.

7.3. " Hamas'ın Kibbutz'a Saldırısının Sembollerinden Biri Olan Beşik" Görüntüleri ile Yapılan Manipülasyon

Tesla, SpaceX ve sosyal medya platformu X'in sahibi Elon Musk'ın İsrail ziyareti sırasında yayınlanan görüntüler, İsrail'in propagandasını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Elon Musk'ın ziyareti sırasında, "Hamas'ın Kibbutz'a saldırısının sembollerinden biri olan beşik" ifadeleriyle servis edilen görüntülerde manipülasyon olduğu açıkça görülmektedir.

Musk'ın ziyareti sırasında beşiğin içinde çok sayıda boş mermi kovanı görülmektedir. Ayrıca, 12 Kasım'da Eski New Jersey Valisi Chris Christie'nin ziyareti sırasında kaydedilen görüntülerde, bu ayrıntı bulunmamaktadır. Beşiğin "içindeki çocukla Hamas saldırısının ortasında kaldığı" iddia edilmektedir. Görüntüler incelendiğinde, "saldırıdan kalma boş mermi kovanları" ile dolmuş beşikte herhangi bir hasar görülmemektedir. Ayrıca mermi kovanları Merkava tanklarında ikincil silah (makinelî tüfek) olarak kullandığı MG3'ün 7.62x51 mühimmatıdır. Beşikte, makinelî tüfek için kullanılan mühimmat kemeri (zinciri) parçaları açıkça görülmektedir. Kibbutz'da bir eve sığınan ve Hamas tarafından bir süre rehin tutulan İsraili Yasmin Porat, İsrail'in resmî yayın organı KAN Radyosu'nda yaptığı açıklamada, bölgeye gelen İsrail güvenlik güçlerinin evlere tank ve silahlarla doğrudan saldırdığını açıklamıştır. Porat, Kibbutz'da sığındıkları evlerin, İsrail tankları tarafından iki kez hedef alındığını belirtmiştir. Bahse konu görüntülerde evlerdeki yıkımın boyutu, hasarın piyade tüfekleriyle verilecek ölçüde olmadığını gösterirken Porat'ın, "İsrail tankları Kibbutz'taki evleri tankla vurdu" açıklamasını doğrular niteliktedir. Porat, Kibbutz'ta öldürülen insanların, İsrail güvenlik güçlerinin saldırısı sırasında çapraz ateşte öldüğünü ifade etmiştir.

7.4. "Oyuncu Gal Gadot, Hamas'a Karşı Savaşmak için İsrail Ordusuna Katıldı" İddiası

Bazı sosyal medya hesaplarından paylaşılan, "Oyuncu Gal Gadot, Hamas'a karşı savaşmak için İsrail ordusuna katıldı" iddiasının gerçek olmadığı tespit edilmiştir.

Görsel-3: “Oyuncu Gal Gadot, Hamas’a Karşı Savaşmak için İsrail Ordusuna Katıldı” İddiası

İsraili oyuncu Gal Gadot’un iddiaya konu olan fotoğrafının 6 yıldır internette dolaşımında olduğu ve “Gal Gadot 18 yaşında İsrail ordusuna katılırken” yorumuyla paylaşıldığı tespit edilmiştir.

7.5. “Filistinli Kız, Hamas’ın Gazze’de Sivilleri Tehlikeye Attığını Söyledi” İddiası

İsrail Dışişleri Bakanlığı ve resmi devlet hesaplarından paylaşılan röportaj görüntüleri ile ilgili, “Filistinli kız, Hamas’ın Gazze’de sivilleri tehlikeye attığını söyledi” iddiasının doğru olmadığı tespit edilmiştir.

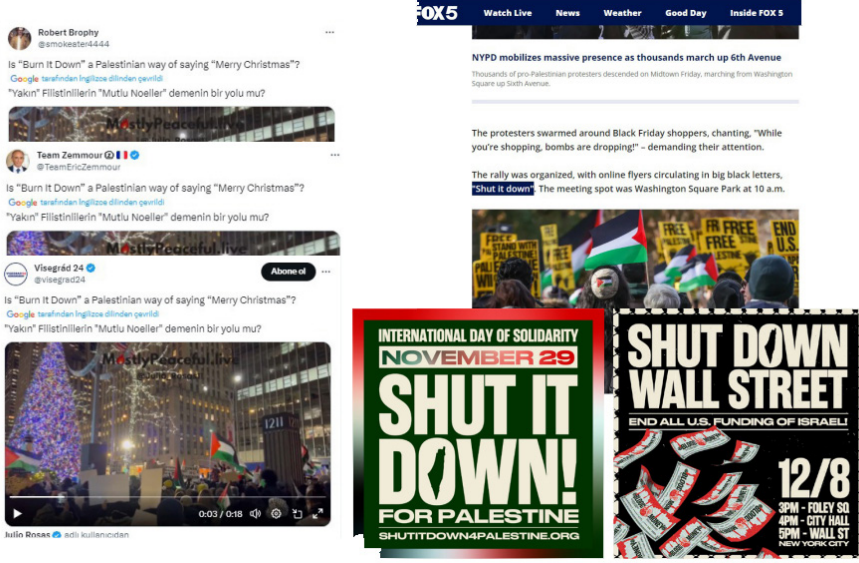

Görsele-4: "Filistinli Kız, Hamas'ın Gazze'de Sivilleri Tehlikeye Attığını Söyledi" İddiası

Bahse konu röportajın bir kısmı kesilerek hatalı bir tercümeyle manipülasyon yapıldığı tespit edilmiştir. İlgili videonun tamamı analiz edildiğinde, aslında muhabirin küçük kıza "Sen bir çocuk olarak işgal güçlerine ne demek istersin?" sorusunu yönelttiği, küçük kızın ise, "Böyle bir şey olması mümkün değil. Çünkü kurbanların büyük kısmı çocuk ve kadınlardan oluşuyor. Ve birçoğu yıkılan binaların altında, birçoğunun cenazesini bile çıkarmamışlar..." cevabını verdiği açıkça görülmektedir. Küçük kızın ifadeleri videoda açık bir şekilde yer almaktadır.

7.6. "Rockefeller Center Önünde Toplanan Filistin Destekçileri 'Noel Ağaçlarını Yakın' Sloganları Attı" İddiası

İsrail propaganda hesaplarından paylaşılan bazı görüntülerle ilgili, "Rockefeller Center önünde toplanan Filistin destekçileri 'Noel ağaçlarını yakın' sloganları attı" iddiasının doğru olmadığı tespit edilmiştir.

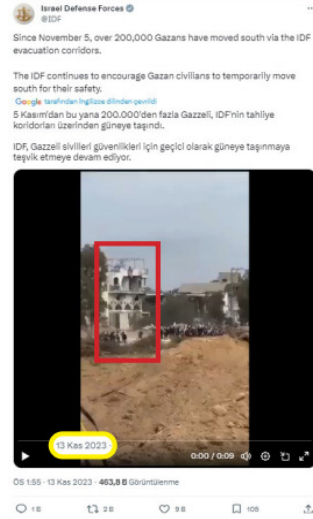

Görsel-5: “Rockefeller Center Önünde Toplanan Filistin Destekçileri ‘Noel Ağaçlarını Yakın’ Sloganları Attı” İddiası

Görüntüler dikkatli bir şekilde analiz edildiğinde, Fox News’in bulunduğu Rockefeller Center önünde toplanan Filistin destekçilerinin, iddia edildiği gibi “Yakın onu (burn it down)” değil, “Kapatın onu (shut it down)” sloganları attığı görülmektedir. Filistin destekçilerinin sosyal medyada sık sık paylaştığı broşürlerde, “shut it down” sloganının yazılı olduğu açıktır. Aynı yerde görev yapan muhabirler de protestodan önce dağıtılan broşürlerde “shut it down” yazılı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kara propagandanın, Batılı toplumların hassasiyetleri üzerinden manipülasyon yaparak Filistin halkına verilen desteği baltalamayı amaçladığı değerlendirilmiştir.

7.7. “ Hamas, Gazze’nin Kuzeyindeki Filistinlilere İnsanî Yardım Taşıyan Tırları Engellemek için Kontrol Noktası Kurmuş” İddiası

İsrail Ordu Sözcüsü Avichay Adraee’nin paylaştığı bazı görüntülerle ilgili, “Hamas, Gazze’nin kuzeyindeki Filistinlilere insanî yardım taşıyan tırları engellemek için kontrol noktası kurmuş” iddiasının doğru olmadığı bağımsız kuruluşlar, STK’lar ve doğrulama platformları tarafından açık bir şekilde tespit edilmiştir.

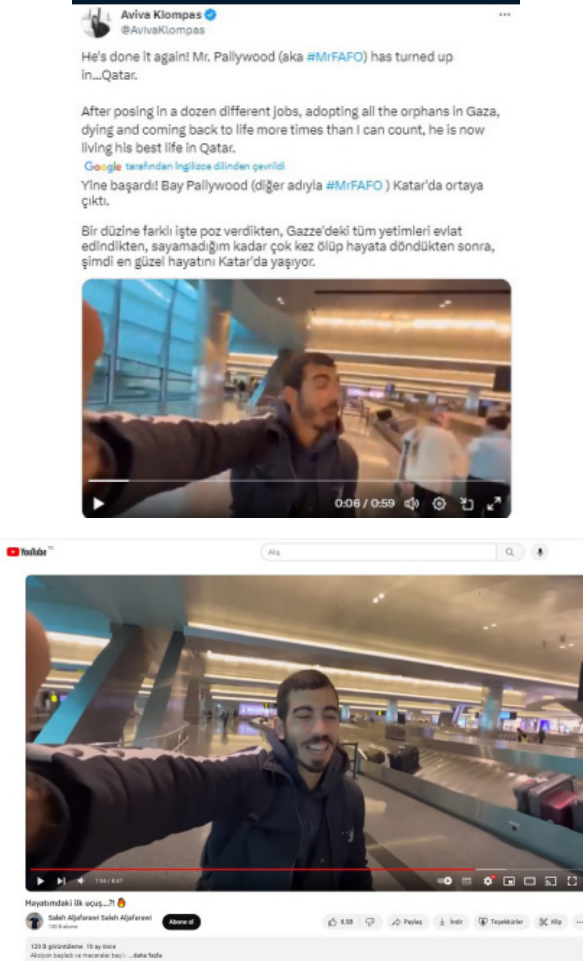
Görsel-6: "Hamas, Gazze'nin Kuzeyindeki Filistinlilere İnsani Yardım Taşıyan Tırları Engellemek için Kontrol Noktası Kurmuş" İddiası

İddiya konu olan görüntüler, Gazze'nin kuzeyindeki Selahaddin Eyyubi Caddesi'ne aittir. İsrail güçleri yerinden ettiği Gazzelileri, bu güzergâhtan güneye gitmeleri için zorlamaktadır. Bölgedeki kontrol noktaları, İsrail'in kontrol noktalarıdır. İsrail ordu sözcüsü Avichay Adraee'nin ilgili tarihte yaptığı bir paylaşım, kendi iddiasını çürütmektedir. Adraee, 11 Kasım'da Selahaddin Eyyubi Caddesi çevresinde kaydedilen görüntüleri paylaşarak, Gazzelilere bu güzergâhtan güneye gitme çağrısını yinelemektedir. Görüntülerde, İsrail askerlerinin güzergâh çevresinde konumlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca, İsrail ordusunun resmi hesabından 13 Kasım'da paylaşılan başka bir görüntü de İsrail ordu sözcüsünün yalanlamaktadır. Ordunun, "İsrail askerlerinin kontrolünde güvenli geçiş" ifadele-

riyle 13 Kasım'da yaptığı paylaşımındaki görüntülerin de aynı konumda kaydedildiği tespit edilmiştir.

7.8. "Filistin'de Sahte Videolar Kurgulayan Sosyal Medya Kullanıcısı Katar'da Ortaya Çıktı" İddiası

İsrail propaganda hesaplarından paylaşılan bazı görüntülerle ilgili, "Filistin'de sahte videolar kurgulayan sosyal medya kullanıcısı Katar'da ortaya çıktı" iddiasının doğru olmadığı tespit edilmiştir.

Görsel-7: "Filistin'de Sahte Videolar Kurgulayan Sosyal Medya Kullanıcısı Katar'da Ortaya Çıktı" İddiası

İddiaya konu görüntülerin güncel olmadığı ve Ocak 2023'te sosyal medya platformlarında, "Hayatımdaki ilk uçuş" başlığıyla paylaşıldığı görülmektedir. İlgili kayıt İsrail'in Gazze'yi işgalinden on ay öncesine aittir ve konuyla hiçbir bağlantısı bulunmamaktadır. Videonun sosyal medya platformuna ne zaman yüklendiği açık bir şekilde görülebilmekte ve ispatlanabilmektedir.

7.9. Lionel Messi'nin İsrail'e Desteğini, İsrail Bayrağını Taşıyarak İfade Ettiği Yönündeki İddialar

Bazı sosyal medya hesaplarından paylaşılan Lionel Messi'nin İsrail'e desteğini, İsrail bayrağını taşıyarak ifade ettiği yönündeki iddialar doğru değildir.

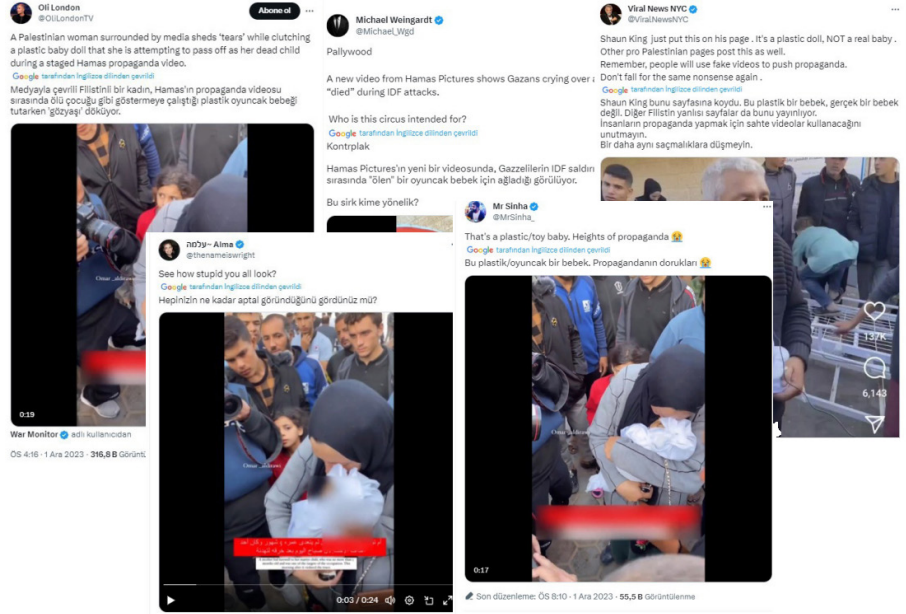

Görsel-8: Lionel Messi'nin İsrail'e Desteğini, İsrail Bayrağını Taşıyarak İfade Ettiği Yönündeki İddialar

Sosyal medya kullanıcıları tarafından paylaşılan ekran görüntüsünün manipüle edildiği belirlenmiştir. Arjantinli futbolcu Messi'nin sosyal medya hesaplarından böyle bir paylaşım yapılmamıştır. İddiaya konu olan fotoğrafta Messi'nin bir markanın adını taşıyan çantayı tuttuğu, fotoğrafın dijital ortamda düzenlenerek İsrail bayrağıyla değiştirildiği ortaya çıkmıştır.

7.10. " Hamas Propagandası: Gazze'de Bir Kadın, Çocuğuymuş Gibi Oyuncak Bir Bebeğe Sarılarak Ağladı" İddiası

İsrail propagandası yapan sosyal medya hesaplarından paylaşılan görüntülerle ilgili, " Hamas propagandası: Gazze'de bir kadın, çocuğuymuş gibi oyuncak bir bebeğe sarılarak ağladı" iddiasının doğru olmadığı tespit edilmiştir.

Görsel-9: " Hamas Propagandası: Gazze'de Bir Kadın, Çocuğuymuş Gibi Oyuncak Bir Bebeğe Sarılarak Ağladı" İddiası

İsrail ordusu, 24 Kasım Cuma günü saat 08.00'de başlayan "insanî ara"nın bitiğini ve Gazze'ye yönelik saldırıların yeniden başladığını duyurmuştur. Görüntülerde, "oyuncak" olduğu iddia edilen bebek, saldırılarda hayatını kaybeden 5 aylık Muhammed ez-Zehhar'dır. Mohammed Majed'in Anadolu Ajansı'nda (AA) yer alan haberine göre, ona sarılarak vedalaşanlar ise annesi Asmahan Attia ez-Zehhar ve dedesi Attiye Ebu Umradır. Ayrıca AA'dan Ali Jadallah tarafından haberle ilgili birçok görüntü kaydedilmiştir. Ebu Umra, Deyr el-Belah'taki Aksa Şehitleri Hastanesi'nde 5 aylık torunu Muhammed ez-Zehhar'ın naaşıyla bölgedeki gaze-

tecilere açıklama yapmış ve görüntüler birçok medya kuruluşu tarafından teyitli haber olarak servis edilmiştir. İsrail, insanî aranın bitmesiyle daha önce “güvenli bölge olacağını” iddia ettiği ve kuzeyden gelen Filistinlilerin sığındığı Han Yunus'u da savaş alanı ilan etmiştir.

7.11. “İsrail, Ağır Yaralanan Bebekleri Gösterdi” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler

İngiltere’de yayımlanan The Times gazetesi, “İsrail, ağır yaralanan bebekleri gösterdi” başlıklı haberi Filistinli çocukların fotoğrafıyla servis ederek evrensel basın meslek ilkelerine açıkça aykırı bir şekilde davranarak manipülasyon yapmıştır.

Caitlin Moran on Keir’s good vibes and sparkles Times2

THE TIMES

Friday October 13 2023 | thetimes.co.uk | No 74226

£2.80 £2.00 to subscribers
(Based on a 7 Day Print and Digital Subscription)

Israel shows mutilated babies

● Images alleged to be proof of atrocities ● Britain sends two Royal Navy ships ● Sunak hits out at protesters and BBC

Richard Spencer Tel Aviv
Ahlati Dawber Washington
Adam Sage Paris

Israel published photographs last night that it said showed mutilated bodies including a baby allegedly murdered by Hamas, the Palestinian terrorist group responsible for a series of massacres last weekend.

The pictures were posted on Israeli government social media. “This is the most difficult image we have ever posted but we need each and every one of you to know. This happened,” it said on Twitter/X.

It said the images, which The Times is choosing not to publish as they are too graphic, had been taken by the armed forces, who had found “mutilated bodies” in settlements attacked by Hamas on Saturday.

The decision followed a row over allegations by some Israeli soldiers, without evidence, that babies had been beheaded. The search and rescue team found “decapitated babies, women with hands cut off, burnt bodies,” Daniel Hagari, a rear-admiral in the Israel Defence Forces (IDF) said, adding that there was video of the alleged atrocities. He did not say whether it would be released, despite days of contradictory statements about whether the claim could be corroborated.

Anthony Blinken, the US secretary of state, who flew into Israel yesterday, was shown some pictures. He said: “Images are worth a thousand words. These images may be worth a million.” The pictures were released five days after Hamas murdered and kidnapped Israeli men, women and children, as well as soldiers. The assault triggered hundreds of retaliatory airstrikes from Israel, amid salvos of Palestinian rockets, with casualties rising on both sides. The Hamas attack killed 1,300 people.

Palestinian children wounded in airstrikes sit in Gaza City’s Al Shifa Hospital. Israel has said it will not lift its siege for humanitarian relief until hostages are released

Görsel-10: “İsrail, Ağır Yaralanan Bebekleri Gösterdi” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler

İsrailli bir TV kanalı tarafından ortaya atılan, “İsrailli bebekler öldürüldü” iddiası, İsrailli yetkililer veya bağımsız taraflarca hiçbir zaman teyit edilmemiştir. İngiliz gazetesi The Times buna rağmen doğrulanamayan bu iddiayı, İsrail bombardımanında yaralanan Filistinli çocukların fotoğrafıyla servis etmiştir. (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, 2023; 2024).

7.12. Gazze'ye Yönelik Dezenformasyon Faaliyetlerinin Genel Dağılımı

Önceki bölümlerde 7 Ekim'de İsrail tarafından başlatılan Gazze saldırılarına yönelik dezenformasyon faaliyetlerinden ardışık örnekleme tekniğiyle belirlenen 10 adet örnek analiz edilmiştir. 7 Ekim'den itibaren toplamda 151 adet dezenformasyon girişimi tespit edilmiştir. 151 dezenformasyon girişimi şu şekilde sıralanabilir:

- “Filistinliler Sahte Görüntü Kurguluyor” İddiası
- “Gazze'deki İnsani Krizin Nedeni, Hamas'ın Tüm İnsani Yardımları Çalması” Yönündeki İddialar
- “Silahlı Hamas Üyesi” İddiasıyla Paylaşılan Filistinlinin Görüntüleri
- “İsrail Ordusu Han Yunus'ta Çok Sayıda Hamas Üyesini Yakaladı” İddiası
- “Yakalanan Bir Şahıs Hamas Üyesi Olduğunu İnkâr Etse de Telefonundan Çıkan Görüntüler 7 Ekim Saldırısına Katıldığını Ortaya Çıkardı” İddiası
- “Filistinliler Görüntü Kurguluyor” İddiası
- “7 Ekim'den Bu Yana Ülkeye İki Binden Fazla Yeni Yahudi Geldi ve Bunların Arasında Arap ve İslam Ülkelerinden Gelenler de Var” İddiası
- “İsrail Ordusu Tarafından Bulunan Hamas Tünelinin Girişi Yıkılıyor” İddiası
- “Gazze'deki Kemal Advan Hastanesi'nde Bebek Kuvözlerinde Silahlar Bulundu” İddiası
- “70'in Üzerinde Terörist Elleri Silahlarla Kemal Advan Hastanesi'nden Çıktı” İddiası

- “Filistinliler Görüntü Kurguluyor” İddiası
- “İsrailli Askerlerin Hamas ile Yüz Yüze Çarpışması” İddiası
- “Hamas, İnsanları Bir Binanın Çatısından Atarak İnfaz Ediyor” İddiası
- “Hamas Tüm Hıristiyanları Bölgeden Sürdü, Gazze’de Kilise Yok” İddiası
- “Filistinli Gazeteciler Sessizliğini Bozdu ve Hamas’ın Gazze’yi Yok Ettiğini Söyledi” İddiası
- “Filistinli Çocuklar İsrail Askerlerine Ateş Ediyor” İddiası
- “Ürdün’ün Ezrak Bölgesinde, Gazze’den Çıkacak Siviller için Konteynerler Hazırlanıyor” İddiası
- “Düzinelerce Hamaslı, İsrail Ordusuna Teslim Oldu” İddiası
- “Hamas Yanlıları Gazze’deki Çocukların Kanı ve Gözyaşları Arasında Örgütün Şarkılarıyla Dans Edip Eğleniyor” İddiası
- “Saldırganlar İsrailli Yerleşimciler Değil, Arapça Konuşuyorlar” İddiası
- “Yakalanan Hamas Üyeleri” İddiası
- “Hamas’ın Serbest Bıraktığı Bir Rehinenin Elini Veteriner Ameliyat Etmiş” İddiası
- “Türkiye, ABD’nin Baskısına Boyun Eğerek Hamas’ın Üst Düzey Yetkililerinden Salih Aruri’yi Sınır Dışı Etti” İddiası
- “Filistinliler Uydurulmuş Bir Topluluktur, Filistin Halkı Fikri 1960’larda İcat Edildi” İddiası
- “Gazze’de Hamas Keskin Nişancısı Bir Kadını Vurdu” İddiası
- “Hamas’ın Kibbutz’a Saldırısının Sembollerinden Biri Olan Beşik” Görüntüleri ile Yapılan Manipülasyon
- “Hamas, Gazze’nin Kuzeyindeki Filistinlilere İnsani Yardım Taşıyan Tırları Engellemek için Kontrol Noktası Kurmuş” İddiası

- “Gazze’deki Bir Tünelde Bulunan Silah Deposu” İddiaları
- “ Hamas Propagandası: Gazze’de Bir Kadın, Çocuğuymuş Gibi Oyuncak Bir Bebeğe Sarılarak Ağladı” İddiası
- “Rockefeller Center Önünde Toplanan Filistin Destekçileri ‘Noel Ağaçlarını Yakın’ Sloganları Attı” İddiası
- “Filistin’de Sahte Videolar Kurgulayan Sosyal Medya Kullanıcısı Katar’da Ortaya Çıktı” İddiası
- “Filistinli Kız, Hamas’ın Gazze’de Sivilleri Tehlikeye Attığını Söyledi” İddiası
- “İsrail-Hamas Mahkûm Takasında Serbest Bırakılan İsrailiye Jaabis, 2015’te Bombalı Saldırı Gerçekleştirdiği için Tutuklanmıştı” İddiası
- İsrail’in, “Şifa Hastanesi’nin Altında Hamas Karargahı Var” İddiası
- “Fox News Muhabiri Festival Katliamının Gerçekleştiği Yerde Pusu Girişimini Yakaladı” İddiası
- “ Hamas’ın, AB’nin Gazze için Ayırdığı Fonlarla, İsrail’e Fırlatacak Roketler Ürettiği Kanıtlandı” İddiası
- “ Hamas, Güneye Giden Gazzeli Sivillere Ateş Açıyor” İddiası
- “ Hamas, Gazze’deki Tünellerin İnşasında 160 Filistinli Çocuğu Öldürdü” İddiası
- “Bunlar Hamas’ın Seçkin Üyeleri” İddiası
- “Gazze’de İlan Edilen Ateşkes için Kutlama Yapılıyor” İddiası
- “Pakistan, İsrail’e 155 mm Topçu Mühimmatı Gönderiyor” İddiası
- “İsrail’in Öldürdüğü 2 Filistinli Gazetecinin Görüntüleri” İddiası
- “Kanada’da Yaşayan Filistinli Çocuk, Yahudi Halkına Tüyler Ürpertici Bir Tehditte Bulunuyor” İddiası
- İsrail’in “Askerlerimiz Gazze’de Sivillere Yardım Ediyor” İddiası

- “ Hamas, Masum İnsanları Öldürüyor ” İddiası
- “ İsrail Askerleri Tarafından Gazze’de Hamas’a Ait Tünellerde Kaydedildiği ” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ İsrail Ordusunun Şifa Hastanesi Arazisinde Bulduğu Hamas Tüneli ” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ İsrail Askerleri, Gazze’deki Şifa Hastanesi’ndeki Yeni Doğan Filistinli Bebeklerle İlgileniyor ” İddiası
- “ Filistinliler Sahte Videolar Üretiyor ” İddiası
- “ Filistinliler Sahte Cenaze Töreni Düzenledi ” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Gazze’deki Şifa Hastanesi’nde Hamas Üyeleri ile İsrail Askerleri Çatıştı ” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Hamas’ın Füzesi Sivilleri Vurdu, 20 Filistinli Öldü ” İddiası
- “ Hamas, Şifa Hastanesi’nde İsrail ile Çatışıyor ” İddiası
- “ Gazze’den İsrail’e Uzanan Yeni ve En Uzun Hamas Tünelleri Keşfedildi ” İddiası
- “ Fransa’da Bir Grup Genç 3 İsraili Kıza Saldırdı ve Sonu Pek İyi Bitmedi ” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Annesinin Yanına Koştuğu Hastanedeki Gazzeli Gencin Yaralı Olmadığı, Yaralanma Görüntülerinin Sahte Olduğu ” İddiası
- “ Hamas, Güvenli Bölgeye Ulaşmaya Çalışan Sivillere Saldırıyor ” İddiası
- El Şifa Hastanesi’nde Doktor Olduğunu Söyleyen Kadının, “ Hamas Hastaneye Saldırıp İlaçlarımızı Çalıyor ” İddiası
- “ Al Jazeera’nin Görüntülerinde Hamas Üyelerinin Endonezya Hastanesi’nde Olduğu Görülüyor ” İddiası
- “ Filistin Yanlısı Protestocular, 78 Yaşındaki İngiliz Ordu Gazisi Jim Henderson’a Saldırdı ” İddiası

- “Filistin’de Ceset Torbasındaki Adam Hapşırıldı” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Filistinliler Çocuklara Afyon Benzeri Şeyler Koklatıp Bilinçsiz Hale Getiriyor, Ardından Makyaj Yapıp Görüntüleri Dünyaya Gösteriyor” İddiası
- “İran İnsansız Hava Araçları ve Balistik Füzelere İsrail Şehirlerine Büyük Bir Saldırı Gerçekleştirdi” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “İsrail, Gazzédeki Tünelleri Suyla Doldurarak Hamas Direnişçilerini İkilemde Bıraktı” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Kuzey Kore’den İsrail’e Gönderme: Parlamenta Adolf Hitler’in Fotoğrafi Asıldı” İddiası
- “Filistinliler Uluslararası Medyayı ve Kamuoyunu Kandırıyor, Kameralar Önünde Yaralı Rolü Yapıyorlar” İddiası
- “Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile Görüşen Antony Blinken, Gazzelilerin Tahliyesinde Anlaştıklarını Belirtti. Gazzeliler, Türkiye’ye Yerleştirilecek” İddiası
- “Türkiye’ye 750 Bin Gazzelinin Alınması Karşılığında İhtiyacı Olan Döviz Sağlanacak” İddiası
- “Netanyahu’dan Açıklama: 2 Milyar Dolar Karşılığında 1 Milyon Filistinlinin Türk Vatandaşı Olması, Türkiye’de Yaşamaları Konusunda Erdoğan ile Anlaştık” İddiası
- “İsrail Ordusunun Şifa Hastanesi’nin Girişinde Vurduğu Ambulanslar Hamas Militanlarını Taşıyordu. Saldırıda Birçok Hamas Üyesi Öldü” İddiası
- “İsrail Ordusunun Saldırı Köpekleri Gazze Şeridi’ndeki Tünellerde Hamas Militanlarını Yakalıyor” İddiası
- “Gazzé’de Canlı İnsanlar Kefenlenerek Ölü Taklidi Yaptırılıyor” İddiası
- “Hamas, Gazzé’deki Erkekleri Savaşmaları için Zorluyor” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler

- “Filistin Destekçisi Protestocular Londra’da Bir Polisi Ateşe Verdi” İddiası
- “İsrail Güçleri Hamas Direnişisini Böyle Vurdu” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Paris’te Hamas Destekçileri Fransa Bayraklarını Yaktı” İddiası
- Lionel Messi’nin İsrail’e Desteğini, İsrail Bayrağını Taşıyarak İfade Ettiği Yönündeki İddialar
- “Gazze’de ‘Beyaz Fosfor Bombası’ Kullanmadık” İddiası
- “Bunlar Hamas Tarafından İşkence Gören, Öldürülen ve Yakılan Çocukların Dişleri” İddiasıyla Servis Edilen Fotoğraflar
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Yahudi Üstün Cesaret Madalyası Aldı” İddiası
- “İsrail Gazze’de Sivilleri Hedef Almıyor” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Alem Batı Ürünlerini Boykot Ediyor, Hamas Batı Ürünleri Yiyor” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “İsrail, Türkiye’ye Ait Kızılay Depolarını Vurdu, AFAD’ın Bulunduğu Bina Ağır Hasar Aldı” İddiası
- “Al Jazeera Sahte Haber Yapıyor: Gazze’de Ölmüş Gösterilen Naaşlar Hareket Ediyor” İddiası
- “Gazze’ye İlk Bayrak Çekildi” İddiası
- “BAE Uluslararası İşbirliği Bakanı Reem El Haşimi, ‘Bütün Özgür Araplar İsrail’in Yanındadır’ dedi” İddiası
- “Hamas’ın Propagandası: 3 Farklı Yerde Aynı Çocuk” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Filistinli Bir Blog Yazarı, Bir İsrail Bombardımanından Sonra Bir Gün İçinde Mucizevi Bir Şekilde İyileşti” İddiaları
- “Hamas’ın Lideri İsmail Haniye, ‘Diyarbakır’ın Özgürlüğünü Görmek İsteriz’ dedi” İddiası

- “Adana’daki İncirlik Üssü’nden Kalkan 2 İngiliz Typhoon Savaş Uçağı İsrail Kıyılarına Doğru Uçuyor” İddiası
- “ABD’nin Maine Eyaletindeki Saldırını Hamas Gerçekleştirdi” İddiası
- “Oyuncu Gal Gadot Hamas’a Karşı Savaşmak için İsrail Ordusuna Katıldı” İddiası
- “Binlerce ABD Askeri İsrail’e Geldi” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Gazze’ye Giden İnsani Yardımlar Hamas Tarafından Çalınıyor” İddiası
- “BM, Gazze Şeridi’ne Giren Tırların Kontrol Edilmediğini Söyledi” İddiası
- “İsrail Gazze’deki St. Porphyrius Kilisesi’ni Bombalamadı” İddiası
- “Hamas İsrail’e Sızdığında Gazze’ye Giden 10 Elektrik Hattından 9’unu Yok Etti. İsrail’i Değil Hamas’ı Suçlayın” İddiası
- “İsrail Askerleri Gazze’ye Girdi, 40 Hamas Üyesini Yakaladı” İddiası
- “Hamas, Kilise Yağmalayarak Heykelleri Yıkıyor” İddiası
- Hamas Üyeleri Festivalden Aldığı Bir kadına, ‘Bu Kadın Esir Değil, Tecavüz İçin’ Diyor” İddiası
- “Filistin’e Giden Türk Savaş Gemisi” İddiası
- Bir Muhabirin “İsrail’de Gazze Yönünden Gelen Saldırlardan Korunmaya Çalışıyorum” İddiasıyla Yaptığı Yayın
- “İsrail’in Rehine Kurtarma Operasyonu” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Gazze’de Patlama ve Sivil Can Kaybını Gösteren Sahte Videolar Üretilmediği” İddiası
- “Polonya’da İsrail’e Destek Eylemi Yapıldı” İddiası
- “Hamas, Esir Aldığı İsraili Kadına Kendi Çocuğunun Etini Yedirdi” İddiası

- “Bahreyn’de Filistin’e Destek Eyleminde İsrail Büyükelçiliği Ateşe Verildi” İddiası
- “Filistin Yanlısı Protestocular Barselon’da Polisle Çatıştı” İddiası
- “Filistinliler Oyuncak Bebekle Propaganda Yapıyor” İddiası
- Gazze’nin El Zeytun Mahallesi’ndeki el-Ehli Baptist Hastanesi’nin Vurulmasıyla İlgili, “Saldırıyı İsrail Değil, Hamas Yaptı” İddiası
- Hananya Naftali’nin Çelişkili Paylaşımları “Hastaneyi Vuran Füze Gazze’den Ateşlendi” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Pensilvanya Üniversitesi’nde Düzenlenen İsrail Karşıtı Protestolarda ‘Yahudi Soykırımını İstiyoruz’ Sloganları Atıldı” İddiası
- “İsrail Ordusu Hamas Liderini Yakaladı” İddiası
- “Hamile Bir Kadın Hamas Tarafından İşkenceye Uğrayarak Öldürüldü” İddiası
- “Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Lübnan’ı Terk Ediyor” İddiası
- İsrail’in Resmi Hesabından, “Roket Gazze’den fırlatıldı” İddiasıyla Paylaşılan ve Silinen Görüntü
- “Hamas, Çatışmalardan Kaçmaya Çalışan Filistinlileri İnfaz Ediyor” İddiası
- “Hastaneyi Vuran Füze Gazze’den Atıldı” İddiası
- “Türkiye, İsrail’e Sebze Meyve Göndererek Yardım Ediyor” İddiası
- “Farida Khan’ İsmiyle Açılan Hesabın Al Jazeera Muhabiri Olduğu” İddiası
- “Al Jazeera’nin Canlı Yayınındaki Belgelerde, İsrail’e Roket Ateşi Açıldığı ve Roketlerden Birinin Başarısız Olarak Hastaneye Düştüğü Görülüyor” İddiası
- “Hastaneyi Vuran Füze Gazze’den Ateşlendi” İddiası

- “Gazze’nin Resmi Hesabı Hastane Saldırısını Hamas’ın Yaptığını Kabul Ediyor” İddiası
- “500 Bin İsraili Netanyahu’yu Protesto Ediyor” İddiası
- “ Hamas Üyelerinin İsrail Yerleşim Yerlerine Girişini Gösteren Görüntü” İddiası
- “500 bin Filistinlinin Türkiye’ye Alınması Söz Konusu; Hazırlıklar Yapılıyor” İddiası
- “Öldürülen Hamas Direnişçilerinin Üzerinden Çıkan Gizli Belgelere Göre, Kasıtlı Olarak İsrail’deki İlkokullar ve Çocuklar Hedef Alınmış” İddiası
- “ Hamas’ın Kaçırıldığı Bebek” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Hamas Direnişçileri 40 İsraili Bebeğin Kafasını Kesti” İddiası
- “ Hamas Direnişçileri İsraili Bir Sivili Öldürüp Kalbini Söktü” İddiası
- ABD Başkanı Joe Biden’ın “Çocukların Kafalarının Kesildiği Fotoğrafları Göreceğimi Hiç Düşünmezdim” İddiası
- “ Filistinliler, İsraili Çocuk ve Kadınları Vahşice Dövüyor” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Filistinli Kadınlar Makyaj Yaparak Sahte Videolar Üretiyor” İddiası
- “İsveç’te Hamas Destekçileri, Protesto Gösterilerinde Polis Arabasını Kaçırıldı” İddiası
- “ Filistinliler Sahte Cenaze Töreni Düzenledi” İddiası
- “İsrail, Ağır Yaralanan Bebekleri Gösterdi” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Halid Meşal’in ‘Cihad’ Çağrısından Sonra Filistinliler New York’ta Yolları Kapattı” İddiası
- “ Filistinliler Sahte Görüntü Hazırlıyor” İddiası

- “ Hamas Güçlerine Ait Bir Paramotor, Elektrik Tellerine Çarparak Alev Aldı” İddiası
- “İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Hamas’la Savaşmaya Gönderdiği Oğluyla Vedalaşıyor” İddiası
- “ Hamas Direnişçileri Festivalde Yakaladıkları Bir Kızı Diri Diri Yaktı” İddiası
- “Müslüman Hamas Direnişçileri, Engelli Bir İsraili Kadın ile Onun Hindu Bakıcısını Öldürdü” İddiası
- “ Hamas Direnişçileri İsraili Çocukları Böyle İnfaz Etti” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “ Festivalde Canlarını Kurtarmak için Koşuşan İsraililer” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Ülkemizdeki Yabancılar İsrail Başkonsolosluğu Önünde ‘Mehmetçik Gazze’ye’ Sloganları Attı” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Savaştan Kaçan Bin 671 İsraili Sığınmacı Gemi ile Alanya’ya Geldi” İddiası
- “Mısır Polisi İsrail’den Mısır’a Kaçan Çok Sayıda İsrailinin Üzerine Ateş Açtı” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler
- “Mısır’da Bir Polis Silahıyla İsrailileri Taşıyan Otobüse Saldırdı: 6 Kişi Öldü, 8 Kişi Yaralandı” İddiası
- “Filistin’in Sözde Ermeni Soykırım Savlarını Desteklemek için Bastırıldığı Pul” İddiası
- “Azerbaycan’da Bazı Binalara İsrail Bayrağı Yansıtıldı” İddiası

“ Hamas Güçleri Genç Bir İsraili Kadını Esir Aldı” İddiasıyla Paylaşılan Görüntüler (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, 2023; 2024).

Tablo-1: Gazze’ye İlişkin Dezenformasyon Türleri

Gazze’ye İlişkin Dezenformasyon Kategorileri			
Hamas ile İlgili Dezenformasyon Türleri	İsrail ile İlgili Dezenformasyon Türleri	Diğer Ülkeler ile İlgili Dezenformasyon Türleri	Ünlü Kişiler ile İlgili Dezenformasyon Türleri
Hamas’ın sivilleri zorla savaşmaya zorladığı yönündeki asılsız iddialar	İsrail kamuoyuna ilişkin asılsız iddialar	Bazı ülkelerin İsrail’e silah sattığı yönündeki asılsız iddialar	Lionel Messi’nin İsrail’e desteğini, İsrail bayrağını taşıyarak ifade ettiği yönündeki asılsız iddialar
Hamas’ın Gazzelilere baskı uyguladığı yönündeki asılsız iddialar	Netanyahu ile ilgili asılsız iddialar	Bazı ülkelerin İsrail’e destek verdikleri yönündeki asılsız iddialar	Oyuncu Gal Gadot’un Hamas’a karşı savaşmak için İsrail ordusuna katıldığı yönündeki asılsız iddialar
Hamas’ın İsraili sivillere işkence yaptığı yönündeki asılsız iddialar	İsrail askerlerini olumlayan asılsız iddialar	Diğer ülkelerde İsrail’e destek gösterileri yönündeki asılsız iddialar	ABD Başkam’na ilişkin ilgili asılsız iddialar
Hamas’ın saldırılarıyla ilgili asılsız iddialar	İsrail’in Gazze’ye tamamen hakim olduğu yönündeki asılsız iddialar	Mısır’da İsraililere saldırı yönündeki asılsız iddialar	Ülke liderlerine yönelik asılsız iddialar
Hamas liderine yönelik asılsız iddialar	İsrail’in Gazzeli sivillere yardım ettiği yönündeki asılsız iddialar	İsrail ile ticarete ilişkin asılsız iddialar	Siyasetçilere yönelik asılsız iddialar
Filistinlilerin diğer ülkelerde şiddete başvurduğu yönündeki asılsız iddialar	İsraili rehinelere ilişkin asılsız iddialar	Gazzelilerin Türkiye’ye göç edeceğine ilişkin asılsız iddialar	Gazetecilere yönelik asılsız iddialar
Gazze’ye gönderilen yardımlar ile ilgili asılsız iddialar	İsrail’in bazı saldırıları kendisinin düzenlemediğine yönelik asılsız iddialar	Bazı ülkelerin İsrail’e saldırdığı yönündeki asılsız iddialar	Sosyal medya fenomenlerine yönelik asılsız iddialar

8. SONUÇ

Dezenformasyonun yayılmasında, sosyal medya platformları ve haber sitelerinin büyük rolü vardır. Bu platformlarda yanlış bilgi veya manipüle edilmiş haberler hızla yayılabilmekte ve pek çok insanı etkileyebilmektedir. Bu nedenle, sosyal medya platformları ve haber siteleri, kullanıcılarının yanıltıcı bilgilerle karşılaşmasını

engellemek için çeşitli önlemler alınmalıdır. Bunlar arasında, gerçekleri doğrulamak için yapılan haberlerin öne çıkarılması, yanlış bilgi taşıyan içeriklerin kaldırılması ve doğru bilgi kaynaklarına yönlendirme yapılması yer almaktadır. Dezenformasyon, yanıltıcı bilgi veya bilginin yanlış veya eksik şekilde sunulmasıdır. Bu çerçevede sosyal medya, üretilen haberlerin söylemi ve izlenen politika gibi konularda önemli bir sorun teşkil eder hale gelmiştir. Bu sorunun önlenmesi için, sosyal medya platformları, haber siteleri ve toplumun bilinçlendirilmesi konusunda çeşitli önlemler alınması gerekmektedir. Ayrıca, toplumun bilinçlendirilmesi için öğretim kurumları, medya ve sivil toplum kuruluşları işbirliği yaparak çalışmalar yürütmelidir.

Toplumun bilinçlenmesi, dezenformasyonla mücadelede en önemli adımlardan biridir. Özellikle, internetin yaygın kullanımı ile birlikte bilgiye erişim kolaylaşmıştır ancak aynı zamanda yanlış bilgiye de kolayca ulaşılabilmektedir. Bu nedenle, bireylerin doğru bilgiye erişebilecekleri kaynaklar hakkında bilgilendirilmeleri ve bu kaynaklara yönlendirilmeleri önemlidir.

Doğru bilgi kaynaklarına yönlendirme yapılması dezenformasyonun önlenmesinde önemli bir adımdır. İnsanların doğru bilgiye erişebilecekleri güvenilir kaynaklara yönelmeleri sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra, yanlış bilgi içeren içeriklerin kaldırılması da önemlidir. Aynı zamanda, içerik doğrulama süreçleri, kullanıcıların yanlış bilgi içeren içerikleri raporlama imkanları ve yanıltıcı içeriklerin hızlı bir şekilde silinmesi gibi adımlar önem taşımaktadır.

Dezenformasyonun etkileri bölgesel, toplumsal ve hatta küresel boyutta hissedilebilir. Böyle durumlarda yanıltıcı bilgiler, insanların doğru kararlar almalarını engeller ve hatta zararlı sonuçlar doğurabilir. Örneğin, yanlış bir haber yüzünden insanlar gereksiz panik yaşayabilir veya hem kendi hayatlarını hem de diğer insanların hayatlarını tehlikeye düşürebilecek adımlar atabilir. Olağanüstü durumlarda dezenformasyonun etkilerini azaltmak için, hükümetler ve medya kuruluşları doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarına dayalı haberler paylaşmalıdır. Ayrıca, toplumda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bireyler, güvenilir kaynaklardan bilgi edinmeye ve sosyal medyada paylaşılan bilgileri kontrol etmeye teşvik edilmelidir. Dezenformasyonun olumsuz etkileri özellikle olağanüstü durumlarda daha da büyüktür. Bu nedenle, doğru ve güvenilir bilgiye erişim sağlanması için hükümetler, medya kuruluşları ve bireysel kullanıcılar hep birlikte farklı önlemler almaya karar vermelidir.

Çalışmaya konu olan İsrail'in Gazze saldırılarına yönelik olarak makalenin yazıldığı tarihe dek toplamda 151 dezenformasyon faaliyetine (yalan haber ve sahte medya paylaşımı) rastlanmıştır. Oransal olarak ifade edildiğinde, her gün ortalama 1,4 yalan haberin ya da dezenformasyon amaçlı sosyal medya paylaşımının dolaşıma sokulduğu dikkat çekmektedir. İsrail'in Gazze saldırıları sırasında kullanılan dezenformasyon içerikli paylaşımların büyük çoğunluğunun İsrail kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. İsrail dışında bazı basın kuruluşlarının da (örn. İngiltere'de yayımlanan The Times) tüm dünyada kabul edilen ve onaylanan basın ilkelerine aykırı şekilde dezenformasyon girişimlerinde buldukları tespit edilmiştir. Bireysel sosyal medya kullanıcılarının da bu dezenformasyon süreçlerine dahil oldukları görülmüştür. İsrail ve İsrail'in Gazze'ye yönelik faaliyetleri örneklerinde, çağın önemli bir iletişim sorunu olan dezenformasyonun hangi niteliklere sahip olabileceği ve yaratacağı etki gücü bağlamında değerlendirildiğinde, medya ve özellikle dijital medya okur yazarlığının önemini ortaya koyması bakımından, çalışma literatüre katkı sağlayacak ve yeni çalışmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

- Abu-Fadil, Magda (2018). "Combatting Disinformation and Misinformation Through Media and Information Literacy (MIL)"; **Journalism, 'Fake News' & Disinformation: handbook for Journalism Education and Training**, Editör: Cherilyn Ireton & Julie Posetti. UNESCO Press, Paris, ss. 70-80.
- Adıyaman, Fırat (2022). "Hakikat Ötesi Çağda Profesyonel Bilgi Doğrulayıcılığı Kimliği", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 21(3), ss. 1312-1328.
- Allcott, Hunt ve Matthew Gentzkow (2017). "Social Media and Fake News in The 2016 Election", **Journal of Economic Perspectives**, 31(2), ss. 211-236.
- Altun, Fahrettin (2023). "Hakikatin İktidarı mı, Dezenformasyon ve Manipülasyonun Sultasını mı?" **Toplumlar Arası İletişimde Yeni Dönem – Enformasyon Savaşından Dezenformasyon Savaşına**, Editör: Fahrettin Altun, Paradigma Yayınları, İstanbul, ss. 13-35.
- Aruguete, Natalia, Batista, F., Calvo, E., Guizzo-Altube, M., Scartascini, C. ve Ventura, T. (2024). "Framing Fact-Checks as a 'Confirmation' Increases Engagement With Corrections of Misinformation: A Four-Country Study", **Scientific Reports**, 14(1), 3201, ss. 1-12.

- Balcı, Murat ve Kerim Çakır (2023). "Halkı Yanıltıcı Bilgiyi Alenen Yayma Suçu (TCK m. 217/A)" **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 9(1), ss. 1-17.
- Birkland, Thomas A. (2006). **Lessons Of Disaster: Policy Change After Catastrophic Event**. Georgetown University Press, Washington.
- Boin, Arjen, Eric Stern ve Bengt Sundelius (2005). **The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Broniatowski, David A., Amelia Jamison, Sihua Qi, Lulwah AlKulaib, Tao Chen, Adrian Benton ve Sandra C. Quinn (2018). "Weaponized Health Communication: Twitter Bots and Russian Trolls Amplify the Vaccine Debate", **American Journal of Public Health**, 108(10), ss. 1378-1384.
- Büker, Seçil ve Aydan Özsoy (2009). **Gönülden Gönüle Mevlana İmgesi: Mevlana Üzerine Bir Alımlama Çalışması**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Chang, Jonathan, Itamar Rosenn, Lars Backstrom ve Cameron Marlow (2010). "Epluribus: Ethnicity on Social Networks", **Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media**, 4(1), ss. 18-25.
- Cook, John, Stephan Lewandowsky ve Ullrich K. H. Ecker (2017). "Neutralizing Misinformation Through Inoculation: Exposing Misleading Argumentation Techniques Reduces Their Influence", **Plos One**, 12(5), e0175799. doi:10.1371/journal.pone.0175799, ss. 1-21.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (2024). Dezenformasyon Bülteni, Sayı: 104-108.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (2023). Dezenformasyon Bülteni, Sayı: 93-103.
- Çağlar, İsmail (2023). "Türkiye'de Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları, Sosyal Medyaya Güven ve Denetim", **Toplumlar Arası İletişimde Yeni Dönem – Enformasyon Savaşından Dezenformasyon Savaşına**, Editör: Fahrettin Altun, Paradigma Yayınları, İstanbul, ss. 97-121.
- Çömlekçi, Mehmet Fatih (2019). "Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Haber Doğrulama Platformlarının Pratikleri", **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, 7(3), ss. 1549-1563.

- Dame Adjin-Tettey, T. (2022). "Combating Fake News, Disinformation, and Misinformation: Experimental Evidence for Media Literacy Education", **Cogent Arts & Humanities**, 9(1), 2037229, ss. 1-17.
- Federal Emergency Management Agency (FEMA) (2019). "Disaster Information", <https://www.fema.gov/disaster> (Erişim Tarihi: 01.12.2023).
- Flick, Uwe (1998). **An Introduction to Qualitative Research – Thousand Oak**, Sage Publications, CA.
- Guan, Zhengyi (2021). "TSIA team at FakeDeS 2021: Fake News Detection in Spanish Using Multi-Model Ensemble Learning" **IberLEF@ SEPLN**, ss. 661-667.
- Kuş, Oğuz (2023). "Hibrit Bir Tehdit Olarak Bilgi Operasyonları ve Araçsallaşan Dezenformasyon: Baltık Ülkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme", **Toplumlar Arası İletişimde Yeni Dönem – Enformasyon Savaşından Dezenformasyon Savaşına**, Editör: **Fahrettin Altun**, Paradigma Yayınları, İstanbul, ss. 149-170.
- Lazer, David M.J, Matthew A. Baum, Yochai Benkler, Adam J. Berinsky, Kelly M. Greenhill, Filippo Menczer, Miriam J. Metzger, Brendan Nyhan, Gordon Pennycook, David Rothschild, Michael Schudson, Steven A. Sloman, Cass R. Sunstein, Emily A. Thorson, Duncan J. Watts ve Jonathan L. Zittrain (2018). "The Science of Fake New", **Science**, 359(6380), ss. 1094-1096.
- Manor, Ilan (2018). "How Diplomats Can Combat Digital Propaganda", <https://digdipblog.com/2018/06/25/how-diplomats-can-combat-digital-propaganda> (Erişim Tarihi: 29.12.2023).
- Metzger, Miriam J. (2007). "Making sense of credibility on the Web: Models for evaluating online information and recommendations for future research", **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 58(13), ss. 2078-2091.
- Modreanu, Simona (2017). "The Post-Truth Era?", **HSS**, 6(3).
- Neuman, W. Lawrence (2014). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri – Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Yayın Odası, Ankara.
- Nield, David (2023). "4 Tips to Spot Misinformation on the Web", <https://wired.com> (Erişim Tarihi: 12.12.2023).

- Pennycook, Gordon ve David G. Rand (2019). "Who Falls for Fake News? The Roles of Bullshit Receptivity, Overclaiming, Familiarity and Analytic Thinking", **Journal of Personality**, 88(2), ss. 185-200.
- Roozenbeek, Jon, Sander van der Linden ve Thomas Nygren (2020). "Prebunking Interventions Based on Accuracy can Reduce Susceptibility to Misinformation Across Culture", **Harvard Kennedy School Misinformation Review**, 1(1).
- Shu, Kai, Amy Sliva, Suhang Wang, Jiliang Tang ve Huan Liu (2017). "Fake News Detection on Social Media: A Data Mining Perspective", **Explorations Newsletter**, 19(1), ss. 22-36.
- Smith, Aaron, Skye Toor ve Patrick Van Kessel (2018). "Many Turn to YouTube for Children's Content, News, How-to Lessons", **Pew Research Center**, 7.
- Starbird, Kate (2020). "How a Crisis Researcher Makes Sense of Covid-19 Misinformation", <http://www.onezero.medium.com/reflecting-on-the-covid-19-infodemic-as-a-crisis-informatics-researcher0656fa4d0a> (Erişim Tarihi: 03.12.2023).
- Tan, KeHong ve Hwa Haeng Lee (2022). "A Study on the Factors Affecting the Intention of Chinese Users to Discriminate Against Fake News on Social Media - Focusing on Attitude, Social Capital, and Risk Detection", **The Journal of the Korea Contents Association**, 22(4), ss. 337-351.
- Tandoc Jr, Edson C., Zheng Wei Lim ve Richard Ling (2017). "Defining Fake News: A Typology of Scholarly Definitions", **Digital Journalism**, 6(2), ss. 137-153.
- Turan, Cem (2015). "Açıklığın Yanılsaması: Dezenformasyon Çağımızın Kitle İmha Silahı mı?", **Akademik Bilişim Konferansı**, Yayın No: 4286280.
- Türk Dil Kurumu. (2023). <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 11.12.2023).
- Wardle, Claire ve Hossein Derakhshan (2017). "Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making", **Council of Europe Report**.
- Woolley Catherine ve Philip N. Howard (2016). "Political Communication, Computational Propaganda and Autonomous Agents – Introduction", **International Journal of Communication**, 10,25.